

можуть бути корисними в польовій і дослідницькій роботі фольклористів.

МИХАЙЛО ШАЛАТА

/Дрогобицький педінститут ім.І.Франка/

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК ЯК ДОСЛІДНИК ВОЄННОГО ФОЛЬКЛОРУ

Мова, розуміється, про першу світову війну. Українська історія і культура того часу фактично не досліджені, бо цікавитися тим періодом змагів за волю, самостійність України, героїзмом січових стрільців нам довго забороняли.

Не згадувалися, звісно, українознавчі видання тих літ. Хто й коли, приміром, послався на цінну ілюстровану монографію Степана Рудницького "Ukraina, Land und Volk" /"Україна, край і народ"/, що вийшла у Відні 1916 року, чи, тим паче, на виданий тоді ж у Фрайштадті "ілюстрований календар полонених українців на роки 1916 і 1917" під назвою "Розвага"?

У цьому зв'язку, зокрема, лишилися в нас не оціненими праці Володимира Гнатюка "Національне відродження австро-угорських українців. 1772-1880 рр." /Відень, 1916/, "Війна і народна поезія" /"Календарик для січових стрільців і жовнірів-українців. 1917".- Відень, 1916/, "Кубанщина й кубанські українці" /Львів, 1920/. Першу воліли "не добачати", оскільки слизьким місцем для трактування була там критика західноукраїнського "москофільства"; другу в'язнили у "спецфонді" через "січовий" характер видання, в якому вона публікована; третя "мала не подобатися" самим нагадуванням про українство на Кубані, не кажучи вже, що в кінці тої праці засуджено політику більшовизму.

В.Гнатюка-ученого, природно, цікавило і національне, й загальнолюдське. Жаль, що і при епітетах "видатний", "великий" його не соромилися обважувати щодо національного.

Сьогоднішню розмову про В.Гнатюка як дослідника воєнного фольклору будую на двох його публікаціях – на вже згадуваній статті "Війна і народна поезія" і на повідомленні "З російської воєнної поезії", вміщеному 1919 року в 128-му томі "Записок Наукового товариства імені Шевченка".

Війна застала вченого в гуцульському селі Криворівня. 8 грудня 1914 року село захопила російська армія і він змушений був просидіти тут п'ятнадцять місяців.

Ділячи зі селянами всі злигодні часу, В.Гнатюк залишається вірним науковим інтересам – не пропускає жодної можливості записати вояцьку пісню, поговорку чи колоритну народну розповідь про воєнні події. При тому прагне максимально передати діалект мовця.

Від неписьменної Параски Митчук-Ціміюк у Криворівні він записав, зокрема, такий "народний погляд": "Єк ходили наші люди на Буковину боришку копати /1914 р., в жовтні. – Прим. В.Гнатюка/, а зачели си вже москалі зближети, тогди буковинці повідали нашим людям, що єк піде цар Біловус нашому цісареві на помич, то наш цісар віграє, а єк піде москалеви на помич, то москаль віграє. Але єкби ше віповіла Хіна войну, тогди буде кінець світа, лиш си лишит камінь і вода".

До записування воєнного фольклору В.Гнатюк залучає усіх, хто знався з грамотою. Найактивнішим його послідовником на Гуцульщині став учитель Богдан Заклинський. У львівському архіві зберігаються цікаві матеріали Б.Заклинського про Першу світову війну, записані ним "воєнні співанки", його "Дневник" за 1914 – 1917 роки.

Стаття В.Гнатюка "Війна і народна поезія" це є, власне, методичний поради́к, розгорнута програма, що і як збирати з фольк-

лору про воєнне лихоліття. "Нема ж родини, що не була би безпосередньо діткнена війною", - констатує дослідник і наголошує, що "найяскравішим висловом сих потрясень являється народна поезія, під якою треба розуміти не лише римовані вірші, але й прозові оповідання".

Фольклор, за словами В.Гнатюка, - як жива істота: народжується, живе і помирає. Тому дуже важливо зафіксувати його - незалежно від того, подобається він записувачу, чи ні. Пречінь, не раз, відзначає В.Гнатюк, "жоден учений не зможе про се звідки інде довідатися, а знати народню думку про таке суспільно-екстремальне явище, як війна.

Записувачам воєнного фольклору В.Гнатюк радив з'ясувати у співака чи оповідача, крім імені, прізвища, даних про походження, ще цілу низку різнобічних питань. Ось лише один пункт рекомендованого питальника щодо вояка: "В яких походах брав участь /проти москалів, сербів, італійців, румунів/? В яких був битвах і яке виносив із них вражінє? Чи був ранений або хорий, чи лежав у шпитали, як довго і як йому там було? Чи був відзначений, коли, де і за що? Чи багато загинуло його товаришів, односільчан або знайомих? Чи бачив їх смерть і яке вражінє вона на нього зробила? Чи брав участь у їх похоронах?"

Дослідника цікавило, і які звістки отримує вояк із дому, і "які його погляди на війну, її причини й цілі", і як ставляться вояки до офіцерів і навпаки. Програма, отже, ставилася з неабиякою широтою. Записи В.Гнатюк просив надсилати йому до Львова. Мав намір видати їх окремим томом /чи й томами/ заходами Етнографічної комісії Наукового товариства імені Т.Шевченка.

Статтю "Війна і народна поезія" В.Гнатюк ілюстрував десятком воєнних пісень і чотирма народними оповіданнями. Задля ек

номії місця записи-ілюстрації підбиралися короткі, але дуже характерні, добре продумані. Пісні, зокрема, розміщені так, що становлять ніби хроніку подій: "Мобілізація", "Виправа на війну гуцула Петра Шекерика", "Ополченці", "Днацька завзятість", "Похід", "Лист до брата Юри в поле", "Битва на Маківці", "Стрільцька слава", "Туга за миром", "Просьба про мир". Пісню "Битва на Маківці", в свою чергу, ілюстрували видавці "Календарика для січових стрільців і жовнірів-українців" портретом героїні Маківки, славної дочки України, хорунжої Олени Степанівни, з підписом: "Фотографія з російської неволі, з Ташкенту, в Азії". Ця пісня, як указано, "виписана зі збірки стрільця Івана Рибчука з Коломийщини". Паспортизація під іншими піснями статті "Війна і народна поезія" де ширша, а де ще скупіша: "Зап. 1916 р. у бараках у Гмінді від школярів Богдан Заклинський", "Від вояка", "Співав бойко-новобранець", "Зі збірки стрільця", "Зап. 1915 в Бабині, Косів. пов., від Вас. Іванюка Марійка ТИМ"яківна" і т.п. В.Гнатюк, добираючи ілюстративний матеріал, дбав передусім про вагомість змісту, то вже мусив десь утратити в паспортизації.

У повідомленні "З російської воєнної поезії" В.Гнатюк подав два варіанти фольклорного оповідання "Солдатський Отченаш" і сатиричну "Пісню солдата" /"Мы под Вильною сражались..."/. Перший твір виник у російській армії уже в 1914-му, а другий - у 1915 році. З приводу першого дослідник писав: "Отченаш" цікавий не тільки з етнографічного боку, як витвір, що нуртує між широкими масами, але й задля соціального підкладу, який акцентував незвичайно різко різницю між офіцерами та вояками /чернь і пани/, що, видно, від початку війни зазначувалася остро і закінчилася більшовизмом, якого тоді не можна було ще предвидіти".

І ці твори мали зайняти належне місце в планованому В.Гнатюком збірнику фольклору про Першу світову війну.

Жаль, що через несприятливі обставини, а відтак і через смерть В.Гнатюка, той збірник не побачив світу. Реалізувати добрий задум ученого можна й тепер - матеріалу в архівах і тогочасних виданнях знайдеться чимало.

СТЕПАН СТЕЛЬМАШУК

/Дрогобицький педінститут ім.І.Франка/

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК НА СТОРІНКАХ ПРАЦІ ФІЛАРЕТА КОЛЕССИ
"УКРАЇНСЬКА УСНА СЛОВЕСНІСТЬ"

1938 року заходом Наукового Товариства імені Т.Шевченка у Львові і накладом фонду "Учітеся, брати мої" була надрукована праця Ф.Колесси "Українська усна словесність". У ній видатний учений зробив дуже вдалу спробу систематизації віршовано-музичної та прозово-розповідної творчості нашого народу. За колом охоплених питань, пов'язаних із часовими /від дохристиянського періоду нашої історії/ та просторовими /охоплено всі географічні райони й етнографічні групи України/ вимірами, праця Ф.Колесси є унікальною. Вона, на жаль, не ввійшла у 4-томне видання творів ученого /К., Наукова думка, 1969-1972/, отже стала ще й бібліографічною рідкістю.

Складається це дослідження з двох частин: 1. Загальний огляд української усної словесності; 2. Вибір творів української усної словесності.

У теоретичній частині визначена суть предмета, поданий історичний огляд побутування народної творчості, яку християнство "вже застав розвинену і глибоко вкорінену" на Україні-Руси, досліджена хронологія збирання і публікування українського фольклору, розглянуті типи і види пісенної та прозової творчості нар-